

GRADSKI BEDEMI, JAVNE ZGRADE I ULICE¹⁾
U SREDOVJEKOVNOM SPLITU

GRADSKI BEDEMI

Ne da se ni približno ustanoviti, kada je sredovjekovni Split izašao iz zidina Dioklecijanove palače. Svakako je već u X stoljeću bilo mnogo kuća izvan palače i mnogo je svijeta izvan nje stanovalo, kada se u to doba tu sagradilo nekoliko crkava. Stanovništvo je izvan palače sve više raslo, gradile se nove kuće i onda je nadošla potreba da se bar nekako zaštite od eventualne navale neprijatelja.

Za vremena Tome arhiđakona postojala je oko ovog novog dijela grada ograda od kamenja koje je bilo samo naslagano, ali nije bilo vapnom spojeno. Tu ogradu naziva Toma „*maceria*“. Ali, iako ta macerija nije bila vapnom učvršćena, ipak je ona bila ozbiljna zapreka vojsci bana Dionizija, a obrana Splitsanima, 1243. godine. Da se uvuku u grad, bilo je potrebno da se nađe ulaz kroz „*maceriju*“. Trogirani, koji su bili sa banom Dionizijem, znali su da je ta ograda slabija na podnožju samog brda Marjana (ad pedem montis) i da se tamo nalazi manje branitelja. I tamo su „*stojeći (na Marjanu) prema ogradi („maceriji“)*“ bili na višem od onih koji su *ogradu* branili“. Odavde bacahu Trogirani silno kamenje i prisiliše branitelje da se spuste na niže. Ostali Splitsani, koji su bili rasporedani po drugim mjestima, nisu mogli da im priteku u pomoć, jer se nisu usudili da napuste mjesta koja su imali da brane. Tada Trogirani uspješe da se uspnu na ogradu i počеше da jače napadaju Splitsane koji su bili na nižem, ali nisu dali Trogiranima da se spuste sa ograde i dalje prodru. Ali kako je sada stajalo na gomili veliko mnoštvo Trogirana, pod njihovim teretom sruši se taj dio ograde, koja se tako snizi. Videći ostala vojska, da je put široko otvoren, navali hrpimice na taj ulaz i provalivši u predgrađe (suburbium) dođoše u borbi s građanima sve do zidanih kuća. U toj je

¹⁾ Ovaj članak, kao i svi koje sam u posljednje vrijeme o Splitu štampao, uzet je iz moje knjige „Povijest Splita“ koja je imala izići u izdanju bivše Općine grada Splita.

borbi poginulo 13 Splićana i skoro 30 Mađara i Hrvata, kako nam to pripovijeda Toma arhidakon. „I tako, jer je obrana *kamene ograde* bila slaba, nije mogla da odoli tolikom mnoštvu...“ „Tada neprijatelji, čim su ušli, podmetnuše vatru sa zapadne strane, a jer je vjetar jače duvao, bjehu ubrzo popaljene sve drvene i pleterne kuće. Kako je pak vjetar plamenu gomilu sve jače potiskivao, bješe popaljeno i skoro 20 kamenih kuća. I tako toga dana izgori preko pedeset kuća unutar *kamene ograde*. Videći građani da vatra sve više raste i da uništavajući plamen prelazi od kuće na kuću, poplašiše se vrlo, bojeći se, da proždrljivi oganj, pošto uništi kuće u predgrađu, ne zahvati i cijeli grad. Mislilo se da je to posljednji dan života Splita.“ ... „Kad se već mračilo i neprijatelj prestao sa paležom, poslaše Splićani Ugrima svoje poslanike, skromno moleći za mir“... Toga dana ban nije htio da pristane na mir, ali je slijedećeg dana, kad se uvjerio da sa „gradskim bedemima“ ne će biti tako lak posao kao sa „slabom ogradom“, pozove Splićane i počne s njima pregovarati o miru.²⁾

Toma spominje i to, kako su god. 1243. prije ove „veoma velike bitke u splitskom predgrađu“ jednom „Ugri združeni sa Hrvatima“ došli „sve do bedema“ Splita da pljačkaju.³⁾

Za vremena Tome arhidakona, kako se vidi iz iznesenoga, grad se Split dijeli na sam grad, koji se nalazi unutar Dioklecijanove palače, i na predgrađe, koje nije opasano bedemima, nego kamenom ogradom, koja je načinjena od kamena, koje nije spojeno vapnom. U tom predgrađu bilo je kuća i zidanih od kamena, a malo podalje i drvenih, i čak od pletera.

Iskustvo u trogirskom ratu poučilo je Splićane da se treba pobrinuti za sigurniju obranu nego što je bila prosta kamena oграда. I sad na kraju XIII ili na početku XIV stoljeća pristupaju Splićani gradnji gradskog bedema, koji je imao da opaše po mogućnosti što veći dio predgrađa. Do 1312. bio je taj bedem djelomično gotov, jer se tada već spominju „*porta nova*“, nova vrata.⁴⁾

1312. godine bilo je određeno da se „od zida *kurije Sabaka (Sabachi)* prema jugu do u more sagradi zid“ kako stoji pod kulom nadbiskupije, tako da ni čovjek ni životinja ne može tuda proći; a dužni su da ga naprave i u moru, gdje god im se bude učinilo zgodnije i korisnije.⁵⁾

²⁾ Toma Archidiac. Hist. Sal. ed Rački 197, 198.

³⁾ Toma Arch. ed. cit. 182.

⁴⁾ Statuta et leges civitatis Spalati, ed. Hanel, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium. P. I. V. II. Zagreb 1878., str. 195.

⁵⁾ St. 197

Svaki je potestat prema statutu bio dužan da, pošto se vrši gradnja palače, svake godine sagradi deset koraka bedema. U slučaju da to ne bi učinio, bio bi kažnjen sa 40 libara globe.⁶⁾ U svrhu da se bedem oko predgrađa što prije dovrši, naredio je statut iz 1312. godine svakom potestatu da dade načiniti 2 vapnenice, koje će mu dati potrebno vapno.

Statut iz 1313. razlikuje gradski bedem (*muris civitatis*) od bedema predgrađa (*muris burghi*). Statut propisuje, da „niko ne smije da ostavlja gnoj ili nečist, niti bilo kakove otpatke pred vratima grada Splita, nego svatko treba da ih nosi izvan bedema predgrađa na obalu, na žal mora.“⁷⁾

Statut propisuje nadalje „neka se niko ne prisloni sa kojom kućom na bedem predgrađa ili grada“.⁸⁾ Sada je predgrađe okruženo dakle zidom (*muris*), a ne više prostom kamenom ogradom (*maceries*).

Kuda i kako se protezao taj bedem predgrađa, teško je odrediti. Imamo nekoliko podataka, ali su vrlo oskudni.

Određeno je također, kaže se u statutu, da je potestat zajedno s vijećem sudaca i savjetnika dužan da uredi i dade urediti „zid kurije Sabaka sve do ugla kule Petra Petrakinog“ i on je dužan da prisili na zgodan način sve one, koji imaju kuće i zidove u spomenutoj kuriji, da podignu zid spomenute kurije, koji je u moru tako visoko koliko će komuna podignuti svoj, a komuna je dužna da im dade radnike, koji će sagraditi taj zid.

Ova kurija Sabaka bila je prema tome uz more, vjerojatno na mjestu današnje t. zv. Hrvojeve kule, jer kako se vidi između nje i jugozapadne kule Dioklecijanove palače bio je samo uzak prostor, koji je trebalo ispuniti zidom.

Drugi nam podatak o mjestu, kuda je išao bedem predgrađa, daju vrata. Već su u statutu spomenuta „nova vrata“. Masari za god. 1347,—48. zabilježili su da su isplatili izvjesnu sumu „majstorima koji su radili na novoj kuli i na kuli novih vratiju“.⁹⁾ U sjednici velikog vijeća od 19. septembra 1358. god. izabrane su straže za sva gradska vrata. Ta su vrata i nabrojena, i to: vrata na obali (*porta maris*), vrata mesarnice, vrata Pisture, Nova vrata, vrata Grota. Vrata Grota su ona koja se još i danas tako zovu. To su stara vrata Dioklecijanove palače na južnoj njenoj fronti.

⁶⁾ St. 198

⁷⁾ St. 197

⁸⁾ St. 196

⁹⁾ „item soluerunt magistris qui laboraverunt ad turrim novam et ad turrim portae novae.“ Massari 1347-1348 f. 15 u drž. arh. u Zadru sp.

U zapisnicima velikog vijeća 1353. godine spominju se još napose vrata Pisture (*porta Pistorij*) i vrata na obali (*porta maris*),¹⁰⁾ kad su se za ta vrata birali u ovo vrijeme nadzornici koji su imali dužnost da nadziru uvoz i izvoz žita, u grad i iz grada.¹¹⁾ Vrata Pisture nalazila su se u sjevernom zidu, kraj Dioklecijanovog zida, a vrata na obali isto tako kraj Dioklecijanovog zida, u novom, na položaju između kasnije t. zv. Hrvojeve kule i Dioklecijanovog zida. Da su vrata Pisture doista bila na tom mjestu, jasno nam govori jedan zaključak velikog vijeća od 5. februara 1358. godine. Tu se govori za manastir Svetog Benedikta, da se on nalazi kod vratiju Pisture (*juxta portam Pistorij*).¹²⁾ Manastir Svetog Benedikta nalazio se izvan gradskih bedema na istoku sjeverozapadne kule Dioklecijanove palače, ondje gdje su danas otkriveni temelji crkve sv. Eufemije. Prema tome su se vrata Pisture nalazila blizu nje t. j. odmah do kule u novom bedemu. Stara vrata Dioklecijanove palače bila su samo za pješake.

28. novembra 1357. godine rješavalo je splitsko veliko vijeće molbu franjevaca, kojih se manastir nalazio na mjestu, gdje se danas nalazi manastir konventualaca. Oni su molili da bi veliko vijeće dozvolilo da se opet otvore gradska vrata, kroz koja je bio najbliži pristup u njihov manastir, a koja su bila u posljednje vrijeme zatvorena. Ako pak veliko vijeće ne bi smatralo za zgodno da se otvaraju cijela vrata, a to neka odredi da se otvore bar mala vratašca na njima, kako bi vjernici mogli da dolaze lako do crkve ovog manastira. Iz ovoga se vidi da je i u to doba manastir franjevaca izvan bedema predgrađa, dakle da su ti bedemi išli njemu na istok, i onda da su u blizini ovog manastira nekoć jedna gradska vrata bila otvorena, koje je onda veliko vijeće bilo dalo zatvoriti. Mislim da su ova vrata identična s vratima mesarnice, za koja se 1358. god. određuju stražari. Kako su ti stražari bili istovremeno i stražari „*vratiju na obali*“, nema sumnje da su ta vrata bila jedna nedaleko drugih. Prema tome su ova vrata mesarnice bila kraj kule na jugozapadu novoga zida, vjerojatno u zapadnom dijelu novih gradskih bedema. „*Nova vrata*“ (*porta nova*) bila su u zidu Dioklecijanove palače, a to se vidi iz toga, što su postojala još 1312. godine, kad novi bedem nije bio gotov i što još statut iz 1312. godine određuje da se poploča ulica od plankata (*Peristila*) do tih vratiju. Ta su vrata bila sigurno u istočnom dijelu bedema Dioklecijanove palače, od prilike ondje gdje se i sada nalaze.

¹⁰⁾ Liber consiliorum Spalati — u drž. arhivu u Zadru, Splitski arhiv.

¹¹⁾ Lib. consiliorum, cit. arh.

¹²⁾ Lib. cons. 1358 u cit. arh.

Unutar ovih bedema predgrađa bila je crkva Sv. Duha i crkva Svete Marije de Taurello. Da je crkva Svete Marije de Taurello doista tada bila unutar ovoga bedema, vidi se iz toga, što je veliko vijeće 1353. godine pred strahom od neprijateljske navale, naredilo, da se među ostalim zdenčima u gradu Splitu uredi i zdenac manastira Sv. Marije de Taurello. I crkva Sv. Duha pripadala je gradu, odnosno bila je unutar bedema predgrađa, što se vidi iz toga što je jedan gradski kvart bio nazvan kvart sv. Duha (quartierium Sti Spiritus). Prema tome možemo od prilike ustanoviti kuda su išli bedemi Splita, koji su građeni krajem XIII i početkom XIV stoljeća. Oni su se na sjeveru hvatali sjeverozapadne ugaone kule Dioklecijanove palače i išli od pravca jugoistok-istok na sjeverozapad-zapad onako kako su išli i kasniji bedemi, kojih se trag vidi na jugu današnje Pisture, sve do pravca, koji ide zapadno od crkve Sv. Duha, otprilike od ugla ulice Lučića-Lavčevića i Marmontove ulice pravcem sjever-jug, uz današnju ulicu Obrov na južni zid. Tim pravcem išao je zapadni dio bedema. Južni dio bedema hvatao se jugozapadne kule Dioklecijanove palače, i u pravcu jugoistok-sjeverozapad išao ravno da se spoji sa spomenutim dijelom bedema, koji je u pravcu sjever-jug išao zapadno od crkve Sv. Duha, kako rekosmo od prilike današnjom ulicom Obrov.

KOMUNALNA PALAČA

Prvi se put spominje splitska komunalna palača 14. aprila 1227. godine. U njoj (*nella corte di Spalato*) prisegao je kliški zapovjednik Petar Splićanima vjernost.¹³⁾

Toma arhiđakon pripovijeda, kako je potestat Garganus, kad je došao u Split 1240. god., uzeo „za javnu palaču i za svoj stan“ kuću kneza Grubeše.¹⁴⁾ I za vremena Garganova nasljednika, krčkog kneza Ivana, govori Toma, da je bio jedan sastanak „u javnoj palači“ (*in palatio publico*).¹⁵⁾ Godine 1258., za potestata krčkog kneza Vida (Guida) spominje se „gostinac gospodina potestata (*hospitium domini potestatis*)“¹⁶⁾ a 1277. godine u komunalnoj palači biraju Splićani svoje opunomoćenike za sklapanje mira s Trogiranima.¹⁷⁾

¹³⁾ CD III. 266

¹⁴⁾ Toma Arch. Hist. Sal. e. c. 120

¹⁵⁾ Toma Arch. e. c. 180

¹⁶⁾ CD V. 107

¹⁷⁾ CD VI. 201

Ali osim ove „javne palače“ spominje se kao mjesto gdje je veliko vijeće držalo svoje sastanke „palača pokojnog kneza Ilije (quondam comitis Heliae)“. U toj je palači veliko vijeće držalo svoj sastanak 7. septembra 1241. godine i sklopilo mir sa humskim knezom Andrijom.¹⁸⁾ Izgleda dakle, da je u ovo doba knez stanovao i imao svoj ured u jednoj kući, a da su se sastanci velikog vijeća držali u drugoj kući. Ali 1277. god. veliko vijeće zasjeda u komunalnoj palači (*in palatio communis*)¹⁹⁾, na osnovu čega mislimo, da je već tada bila gotova posebna zgrada, u kojoj je bio i stan potestata i komunalni ured, a ujedno i mjesto sastanka velikog vijeća.

Ta je palača služila onda dalje kroz cijelo trinaesto stoljeće i kroz cijelu prvu polovinu četrnaestoga stoljeća. Tako je nalazimo spomenutu kao „*palatium communis*“ g. 1308. God. 1337. spominje se „*sala magna superiori palacio communi*“.²⁰⁾ Međutim u 18. poglavlju V. knjige statuta čita se, da se tih godina palača dovršavala. Tada je upravljao Splitom knez Juraj Šubić II., sin Pavla I., te je vjerojatno on dao na zgradi urezati one grbove, koje su kasnije Mlečani otukli, a koje C. Fisković prepoznaje u gradskom grbu na Vijećnici.^{20a)} 1358. god. drže sjednicu rektori i suci „*in palatio communis*“.²¹⁾ 1355. godine proglašuje se u prisutnosti kneza jedna presuda u komunalnoj palači (*in palatio communis*)²²⁾. 1358. godine, kada se Splićani digoše protiv Venecije i istjeraše iz svoga grada mletačkoga kneza Ivana Quirini, dođoše oni pred „*palatium committis ubi potestas manebat*“ „kneževu palaču, u kojoj se je potestat nalazio“, i tamo od njega zatražiše da im preda gradske ključeve.²³⁾

Sve do ovoga vremena spominje se samo jedna komunalna, odnosno kneževa palača. 1367. god. prvi put se spominje nova komunalna palača (*in palatio novo*)²⁴⁾, zatim 1368. god.²⁵⁾, a onda 1389. godine „u sali nove komunalne palače“ (*super sala palatti novi communis*)²⁶⁾ pa 1403. godine „sala nove palače“ (*sala palatti novi*).²⁷⁾ Vidimo dakle da je negdje između 1358. i 1368. sagrađena nova komunalna palača.

¹⁸⁾ CD IV. 134, 135

¹⁹⁾ CD VI. 201

²⁰⁾ CD X. 305

^{20a)} C. Fisković, Najstariji kameni grbovi Splita. Vjesnik hrv. arheološkog društva N. S. XVII.

²¹⁾ CD XI. 521

²²⁾ CD XII. 277

²³⁾ A. Cutheis, De gestis civium Spalatinorum, Script. rerum Hungar. T. III, 656.

²⁴⁾ Lucio, Memorie 287

²⁵⁾ Statuta Spalati, ed. cit. 257

²⁶⁾ U drž. arh. u Zadru, Splitski arhiv No 11, A. f. 3 r.

²⁷⁾ Lucio, Memorie 385

16. februara 1400. godine obavezaše se splitski knez Petrica Jurjević, splitski suci Miha Madijev i Krizan Matejev i još četiri splitska građanina, da će nekim cetinskim plemićima isplatiti vraždu od 1200 libara. Taj je ugovor učinjen „u sali nove komunalne palače (*super sala palatij novi communis*)“.²⁹⁾ Kasnije je palača pregrađivana.^{29a)}

JAVNA MJESTA. TRGOVI

Javna mjesta sredovjekovnoga Splita bili su već iz ranije dobi: Komunalna loža, Trg Svetog Lovre, Popločeni trg, Trg Pisture, „između obaju vratiju“. Na ovim se mjestima, osim u kneževoj palači, u nadbiskupskom dvoru i u crkvama, odigravao javni život sredovjekovnoga Splita.

Trg Svetoga Lovre, nazvan po crkvi Svetoga Lovre, koja se nalazila otprilike iza današnje općinske zgrade, u kojoj se danas nalazi Etnografski muzej, spominje se prvi put kao „platea Sancti Laurentii“ 8. januara 1255. godine²⁹⁾, 1258. spominje se samo „platea“, ali je bez sumnje to Sancti Laurentii, jer se akt izdaje „in platea coram curia“.³⁰⁾ 1261. prvi put se sklapa jedan privatnopravni ugovor „in platea Sancti Laurentii“.³¹⁾ Od sada dalje kroz vjekove, sudi se i sklapaju ugovori na ovome trgu. Godine 1267., 21. maja, spominje se „splitski trg“ „platea Spalati“, a to je opet isti trg Svetoga Lovre.³²⁾

Mi imamo sačuvanih isprava, koje su izdane na ovome trgu iz godine 1272., 1273.³³⁾, 1401.³⁴⁾ i t. d., dakle iz trinaestog, četrnaestog i petnaestog vijeka.

„Platea placati“, popločeni trg, spominje se mnogo puta kao mjesto, gdje su se sastavljale isprave. Prvi put se spominje „placatus“, pločnik 1268., „in placato“³⁵⁾, zatim 1271. godine³⁶⁾, pa 1275. godine, a onda 1278.

²⁹⁾ BD. 1897 141 ss.

^{29a)} Lj. Karaman, O starom gradskom domu u Splitu. Novo Doba 25. XII. 1933.

Split.

²⁹⁾ CD V. 588

³⁰⁾ CD V. 87

³¹⁾ CD V. 192

³²⁾ CD V. 421

³³⁾ CD VI. 5, 31

³⁴⁾ U drž. arh. u Zadru, Splitski arhiv NO 9 f. 4, 5, 12

³⁵⁾ CD V. 470

³⁶⁾ CD V. 582

kao „platea placati“³⁷⁾. Gdje je bio ovaj placatus, popločeni trg, nije moguće doznati iz isprava XIII stoljeća.

Da ovaj trg t. zv. placatus ili plancatus, dakle popločeni trg, nije identičan sa trgom Svetog Lovre (platea Sti Laurentii) očito je iz toga što isti notar kanonik Luka dobro razlikuje jedan od drugoga. 10. januara 1271. godine napisao je ovaj notar jednu ispravu i datirao ju „in placato“, dakle na popločenom trgu.³⁸⁾ Taj isti notar napisao je 1272. godine, 18. septembra drugu ispravu i datirao ju je „na trgu Svetoga Lovre“ (in platea Sti Laurentii).³⁹⁾ Nema dakle nikakove sumnje da su to dva različita trga. Jedna isprava datirana na „trgu nadbiskupije“ „in placato arhiepiscopatus“ upućuje nas da je taj placatus bio onaj, koji se nalazio u peristilu. Još je jasnije to istaknuto u jednom članu statuta ovako: „Isto je tako ustanovljeno i određeno, da se trg pred crkvom, koji se zove pločnik (plancatus), ne smije da napunja gnojem ili drugom nečistoćom. Onaj koji se o to ogriješi neka plati za kaznu 40 solida, od kojeg novca polovina nek ide komuni, a polovina tužitelju. Isto tako se trg, koji se zove pistorium (pistura), ne smije da napunja nikakovim gnojem i nečistoćom, nego neka se čisti“.⁴⁰⁾

Prema tome Split je imao tri javna trga: trg Sv. Lovre, trg pred crkvom Svetoga Dujma (peristil) i pisturu (pistorij).

Kao javno mjesto smatralo se u Splitu i mjesto među objema vratima, t. j. između zapadnih vratiju Dioklecijanove palače. Tu se i sudilo⁴¹⁾, tu su se izdavale isprave i slično.

LOŽA

Prvi put se u Splitu spominje komunalna loggia 17. marta 1267., kao „loggia spalatensis“⁴²⁾. Iza toga ona se često spominje kao mjesto, u kom se sudilo i kao mjesto, gdje su se sklapale pogodbe, i gdje su notari izdavali isprave, tako 1270.⁴³⁾, pa 1278. god. „loggia communis“, pa 1286. kao „loggia communis“, i onda 1287. isto tako, zatim 1301., 1376., 1399. itd.

³⁷⁾ CD VI. 270

³⁸⁾ CD V. 582

³⁹⁾ CD VI. 5

⁴⁰⁾ Statuta ed. cit. 196

⁴¹⁾ U drž. arh. u Zadru, cit. zbirka. T. f. 145

⁴²⁾ CD V. 427

⁴³⁾ CD VI. 267

Nova loža (loggia) spominje se 1395 god. te se očito razlikuje od stare, koja je još uvijek postojala, jer se 1397. spominje opet samo „komunalna loža“, a 1401. opet „nova komunalna loža“. Osim komunalne lože i nove lože spominje se i „loža Pisture“.

Ali iako je barem 1395. godine već postojala „nova loža“, nije ona bila pravo dovršena još ni 1419. godine, ili se pak 1418. i 1419. godine obnavljala. Sačuvalo nam se naime nekoliko bilježaka massarija iz 1418. i 1419. god. iz kojih se vidi, da su na loži radili i klesari i zidari i drvodjelci.⁴⁴⁾ Tako su oni isplatili 1418. godine Ivanu Gusinici ostatak njegove isplate „za ono što je radio na komunalnoj loži“ 2 libre i 6 sol., a isto tako magistru Petru, kalafatu, 2 lib. 5 sol., a Antunu kalafatu 16 sol. i onda onima, koji su nosili vapno i radili druge poslove, razne sume. I za godinu 1419. sačuvalo nam se nekoliko zabilježenih isplata za radnje oko lože, i to za tesarske, drvodjelske i zidarske radnje. Među ostalim spominju se i dva drvodjelca (marangona), Grgur i Vukota (Volkota).

Prema tome je „nova loža“ bila sagrađena prije 1395. god., ali ne sasvim, jer se na njoj ponovno radi i 1418. i 1419. godine. Za to vrijeme postojala je i dalje stara loža. Gdje je ona bila, nije moguće točno utvrditi, ali vjerojatno nedaleko od nove.

GRAĐEVNI RED

Današnji Split pokazuje kako se u ranijim stoljećima nije mnogo pazilo na red u gradnjama, pa i to, da su i gradski zid i Dioklecijanova palača puni privatnih kuća, koje su se na nju naslonile. Ali, ako se pomnije gleda, vidi se da su sve te kuće kasnijega, a ne sredovjekovnoga postajanja. Srednji je vijek bio u tome vrlo strog. Potestat je bio dužan da svakoga mjeseca zajedno sa sucima i drugim plemićima obilazi grad i predgrađe i vidi da nije koje mjesto neko zauzeo ili da nije koja zgrada rdavo položena.⁴⁵⁾

Niko nije smio da sagradi kuću ili bilo kakovu zgradu, koja je bila prislonjena uza gradski ili predgradski zid.

Statut je strogo naređivao da se svi otvori zahoda, kojih je dotada bilo na javnim ulicama, zatvore, i da se mogu otvarati samo u svrhu čišćenja.⁴⁶⁾

⁴⁴⁾ Drž. arhiv u Zadru — Splitski arhiv, No 16, 1419. god.

⁴⁵⁾ Statuta ed. Hanel

⁴⁶⁾ St. 198

Od donošenja statuta pa dalje, svaki je potestat bio dužan da svake godine za komunu kupi barem jednu kuću od onih, koje su se nalazile izvan grada uza gradski zid, i to od manastira Svetog Benedikta sve do kule Dujma Ivanovog Dobrulovog. Te su se kuće onda imale da poruše sve do temelja, tako da tu ostane ravan trg. U slučaju da vlasnik takove kuće ne bi htio da je proda za primjerenu svotu, nije smio više da u njoj stanuje.⁴⁷⁾

Strogo je bilo zabranjeno bez dozvole velikog vijeća bilo kome, Splicaninu ili strancu, prodati ili bilo na koji način otuđiti koju kulu ili kuću, koja je bila prislonjena uza gradski bedem, pod prijetnjom kazne od 200 libara i gubitka dotične kule ili kuće, koja je onda imala pripasti komuni.⁴⁸⁾

Onaj koji je imao kuću uza gradske bedeme, nije smio bez naročite dozvole velikog vijeća da je bilo kome dade u najam ili bilo na koji način za stanovanje.⁴⁹⁾ U januaru 1353. godine zaključio malo vijeće (*consilium credentiae*) jednoglasno „da se imaju porušiti sve kuće koje se nalaze izvan gradskih bedema“.⁵⁰⁾

Veliko je vijeće biralo svake godine, i to u prvom mjesecu poslije dolaska novoga potestata, četiri nadzornika, koji su imali dužnost da se brinu za putove, izvore i mostove. Iz svakoga kvarterija biralo je veliko vijeće po jednoga takvog nadzornika. Djelokrug njihova nadzora protezao se ne samo na grad nego i izvan njega, oni su morali da se brinu da putovi, izvori i mostovi budu uvijek u ispravnom stanju. Troškove za to plaćali su oni, kojima je statut naređivao.

Nadzornici putova, izvora i mostova bili su dužni, da one, koji su trebali da uredi putove, izvore i mostove, prisile na izvršenje njihove dužnosti. U tu su svrhu oni mogli da kazne neposlušne kaznom do pet solda. Za izvršivanje njihovih naloga morao im je potestat uvijek, kadgod su trebali, staviti na raspoloženje rivarije.

U samome gradu morale su sve ulice da budu popločane. Potestat i nadzornici bili su dužni, u slučaju da koji vlasnik neke kuće, koja je bila na ulici, ne bi sam o svom trošku dao popločati dio ulice pred kućom, da sami dadu da se to poploča na trošak kućevlasnika.⁵¹⁾

Do sastava statuta, 1312. godine, nije još bila popločana ulica, koja je vodila do novih vratiju (*porta nova*), pa je u sam statut ušla odredba

⁴⁷⁾ St. 221. V. XXXIII

⁴⁸⁾ St. 230. V. LXXIV

⁴⁹⁾ St. 296. Ref. CVI

⁵⁰⁾ Liber Consiliorum 1353 fol. 11

⁵¹⁾ Statuta ed cit. 194, 195

Pogled na centar Splita (iz aviona)
(Na slici se vidi srednjovjekovni bedemom ograđeni dio grada)

da se ima popločati od već popločanog sve do novih vratiju, na trošak kućevlasnika uz tu ulicu, a spojnu je masu davala općina.

„Da grad Split bude pun lijepa mirisa, a ne onečišćen smradom“, zaključio splitsko veliko vijeće 1353. godine, da se nađu 4 čovjeka, koje će plaćati komuna, sa zadaćom da čiste ulice.⁵²⁾ Inače je svako bio dužan da ispred svoje kuće mete i odstrani nečistoću.⁵³⁾

ZDENCI

Kada je prestala da dolazi voda u Split vodovodom, kojim je Dioklecijan dao dovesti vodu iz Solina u Split, nije poznato. To se dogodilo najvjerojatnije za posljednje provale Hrvata i Avara, kojom su prilikom oni porušili vodovod da onemoguće Splitsanima opskrbu vodom. Na obnovu Dioklecijanova vodovoda nije sredovjekovni Split nikad mislio. Sigurnije je bilo, a i jeftinije, da se dubu zdenci, javni i privatni. Čini se, da je komuna smatrala sve zdence javnima i da se za sve ona brinula. Tako je malo vijeće u januaru 1353. godine donijelo ovo jednoglasno rješenje, „i to za umirenje grada i njegovog dobrog stanja“: „Prvo, neka se uredi zdenac kod Dujma Slovinog, isto tako neka se uredi zdenac svete Marije de Taurello, isto tako neka se uredi zdenac, koji se nalazi u kući Jakova Cucijevog, isto tako neka se uredi zdenac, koji se nalazi u kuriji Jakova Andrijinog isto tako da se ima urediti zdenac koji se nalazi u kuriji Svete Klare, isto tako neka se uredi zdenac, koji se nalazi u kući porodice Petrachija, isto tako neka gospodin knez sa još trojicom dade da se izdube i načini novi zdenac, i to na mjestu koje nađu za najzgodnije“.⁵⁴⁾ ...

⁵²⁾ Statuta Spalati, III. Reformationes XV, ed cit. st. 265.

⁵³⁾ Stat. cit. Ref. XVII., ed cit. 265.

⁵⁴⁾ Lib. Consiliorum 1353. fol. 11 u zad. arh. A. di Sp.

RÉSUMÉ

LES REMPARTS, LES ÉDIFICES PUBLICS ET LES RUES DU SPLIT MÉDIÉVAL

Débordant de l'enceinte du palais de Dioclétien, le Split médiéval s'agrandit dans la direction de la colline de Marjan, et ce nouveau quartier de la ville était, dans la première moitié du XIIIe siècle, enclos dans un mur de pierres sèches. Mais lors de la guerre avec Trogir, en 1234 ce mur s'était montré peu approprié à son rôle défensif; aussi les habitants de Split résolurent-ils d'élever de solides remparts et ces travaux commencèrent à la fin du XIIIe ou au début du XIVe siècle.

Ces remparts s'étendaient du côté nord, de la tour d'angle du Palais de Dioclétien dans la direction nord-ouest, jusqu' à l'ouest de l'église du Saint-Esprit. De ce point partait le mur ouest qui suivait le parcours de la rue actuelle Obrov et allait rejoindre le mur sud qui, partant de la tour sud du Palais de Dioclétien, se continuait dans la direction du nord-ouest.

Dans le mur nord était percée la porte „Pistura“ (des boulangers), dans le mur ouest la porte des boucheries, et dans le mur sud, la porte donnant sur le quai (porta maris).

Jusqu' à la seconde moitié du XIIIe siècle, il semble que le „Comes“ de la ville (le gouverneur) ait résidé dans un palais où se trouvait également sa chancellerie; tandis que les réunions du Grand conseil se tenaient dans un autre. Cependant, à partir de 1227, la résidence du podestat à qui était confiée l'administration de la ville, ainsi que les bureaux communaux se trouvaient dans le palais même où se tenaient les réunions du Grand Conseil.

Pendant la seconde moitié du XIVe siècle un nouveau palais pour le „Comes“ est construit. Split, au moyen-âge, possédait trois places publiques: la Place Saint-Laurent, une partie de la Place Nationale actuelle; la place qui s'étend devant l'église de Saint-Doimo (place pavée) et enfin la „Pistura“. La loggia était également un édifice public où se rendait la justice, où se passaient les contrats et où se délivraient les papiers légaux. Split en avait trois: une ancienne, une nouvelle et enfin la loggia de la „Pistura“.

Les statuts municipaux accordaient une attention toute particulière au maintien de la propreté, et aux constructions. Les rues devaient être pavées, et chacun devait assumer leur nettoyage devant sa propre maison.

L'installation et l'entretien des puits communaux étaient un des principaux soucis de l'administration, car l'aqueduc de Dioclétien avait été détruit tout à fait au début du moyen-âge.